

Ceyhun Atuf Kansu

**Cumhuriyet
Bayrağı Altında**

Yaşamöykümde Devrim

BİLGİ YAYINEVİ

İÇİNDEKİLER

Hacı Bayram'daki Ev	9
İstanbul'dan Ankara'ya	16
Ortaçağ	23
Saman Pazarı	30
Söylev	37
Bağ evi	45
Halk Okulu	52
Küçük Çamlıca	59
Kubilây	67
Bağlum Köyü	75
Şenlik Sevinci	82
Dağ Yolu	90
Beyaz Zambaklar Memleketinde	97
Halktan Gelen Kent	104
Bunalım	112
Atatürk'ün Ölümü	120
Üniversite	127
Uyanış	135
Köy Enstitüleri	142
Anadolu Gezileri	150
Ülkü	157
Kadıköy Halkevi	164
Toprak	172
Demokrasi	180

Yeşerti	187
Hermann Scherchen	195
Söğütözü	203
Kasaba	210
Oy Sandığı	218
Cumhuriyetçi Olmak	225

“Bu kadar yaslara katlanıp yıkımlara uğradıktan sonra, Türk hiç kuşkusuz öğrenmiştir ki yurdu yeniden yapmak ve orada mutlu ve özgür yaşayabilmek için egemenliği hiç elden bırakmamak ve cumhuriyet bayrağı altında bütün çocuklarını toplu ve dikkatli bulundurmak gerektir.”

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK
Dumlupınar’da konuşma. 30.8.1924

HACI BAYRAM'DAKİ EV

*Ama ben düşmedim dalından senin,
Seviyorum, nasıl sevdirdinse hürriyeti.
–Yaşamak, inanmak düşünmek hürriyeti–
Hâlâ kalbimdedir Türkiye Cumhuriyeti!..*

(Ceyhun Atuf Kansu -
“Şimalî Şarkîye Doğru”dan.)

Şimdiki adı Akgün Sokağı. Anafartalar Caddesi'nden sola sapıldı mı, Güvercin Sokağı'na girilir. Bu sokağa dalıyorum. İlkel bir basımevi. Taş basması kitaplar, resimler basıyor. Camlığına Seyyit Battal Gazi, Ferhat ile Şirin kitaplarını koymuş. Bir dizgici, baskıcı ustası, solgun elektrik ışığında çalışıyor. Duvarlara emeğinin ürünlerini asmış: Köylü halkın sevdiği yeşillerle, kırmızılarla, morlarla, bir basmayı bir özlemle karıştırarak, duvarları bezemiş: Kırmızılar yeşiller içinde kılıcını çekmiş Mustafa Kemal Paşa... İsmet Paşa... Her zaman bu iki savaş yiğidini, biri devrimci biri devlet yöneticisi bu ikili portreyi, bir halk geleneğinde birleştiren Fevzi Paşa... Bir alacakaranlıktan geliyorlar ve halkın derin bilinçaltında yaşayarak, bir kurtuluş savaşını simgeliyorlar.

Yaşamın ağır koşullarında ekmeği ve evi sürdürmek isteyen Ankara esnafı –büyük çarşıların dışında yaşama savaşı veren bu el emekçileri– bir kumaşı yeleğe çeviren terziler, uzamış bir saç düzelten berberler sokak boyunca çalışıp duruyorlar. Bir eski Ankara evinin bozulmuş alt kat odası kirli, tozlu camlarıyla sokağa

bakıyor: “Gül cam ve ayna evi”. İçeride çeşit çeşit aynalar. Güvercin Sokağı’nda yürüyorum. Sokak aralıklarından Bent Deresi alanı ve üç-beş güz kavağı görünüyor. Buralar çok eskiden bozkır davarını deriye çeviren, eğitilmiş deriye çeviren bir Ahi işliğıydi; Dabakhane derlerdi oraya.

Birden çocukluğumun düş kalesini görüyorum: Ankara Kalesi. Yalçın kayalarla, etekleri Bent Deresi’ne iniyor. Kalede akşam başlıyor. Ortaçağ surlarını aşı aşı vakit saat kulesine varıyor: Saat, çok eski bir akşam vaktini vuracaktır. Sokağa geri dönüyorum. Dar sokağın eski taşlarına bir solgun ışık vuruyor: “Kars kıraathanesi ve çayevi.” İçeride iki kişi karşılıklı oturmuş, iskambil oynuyorlar. Terzileri, berberleri, koltukçuları, basımevlerini geçip bir sokağın başında duruyorum. Bir eski Ankara evinin yarı kerpiç, yarı taş temel duvarında sokağın adını okuyorum: Akgün Sokağı. Taşları gelişigüzel döşenmiş, kimi yerinden oynamış kimi gömülüp kalmış taşlarıyla bir kısa sokak bu. Karşılıklı üç-dört Ankara evi. Bu evleri çok severim ben; bozkırlı Ankara’nın coğrafyasıyla yapı uygulamasını, yaşama biçimini ve gereçleri birleştirirler. Alt katlarında kerpiçle taşı, üst katlarında ağaçla tuğlayı kullanırlar; konuşmak, ısınmak ve birlikte yaşamak için birbirlerine sokulmuşlardır.

Yıllar önce bu sokağın sol sonunda, bir küçük Ankara evinde silah sesleriyle uyanmıştım. Dört-beş yaşlarında olacağım. Belleğimin uzak kırlarında bir korku saklandığından o sesleri unutamıyorum. Birden uyanmıştım. Alt kat odamızın kapısı, bir dut ağacına ve kerpiç duvarları aşan asma dallarıyla bir avluya açılırdı. Uykulu ve korkulu gözlerle, sıkma saçları ve etekleri altında çizmeye benzeyen ayakkabılarıyla aile dostlarımız olan uzun ince dal boylu Şahver Hanım’la İclâl Hanım’ı ayırt etmiştim. Aydın Kuvayı Milliyesine katılan kadın efeler gibi, bu iki İstanbullu kadın, sağ ellerinde tuttıkları tabancaları ateşliyor ve avluyu mer-

mi sesiyle dumana boğuyorlardı. Mermi ateşinin ince ışığında yüzlerinde sert bir sevincin parladığını seçmiştim. Bir ara, İclâl Hanım'ın –Mazhar Müfit'in karısıydı, İclâl yenge derdik– gözleri, avluya ve onlara bakan gözlerimle karşılaştı. Erkeklikle parlayan gözlerinde birden bir dönüşüm oldu, kadınlıkla yumuşadı bakışları, “Korkma yavrum!.. Korkma!.. Cumhuriyet, cumhuriyet!..” diye bağırdı.

Yılların dumanlı güzelliğinden yüzlerini anımsadığım bu yürekli kadınlar, ay tutulduğu gecelerden birinde de avluyu ateşe ve mermiye vermişlerdi. Ben önce gene ay tutuldu sanmıştım. İclâl Hanım'a doğru koştum, eteklerine yapıştım. Sol eliyle saçlarımı okşadı ve tabancasındaki son kurşunu havaya boşalttı, tabancayı belindeki kuşağa soktu, beni kucakladı, havaya kaldırdı, öptü ve yeniden kısık ama kadınlık dolu bir sesle, “Cumhuriyet!.. Cumhuriyet!..” diye bağırdı.

Avlunun tam sol köşesinde yukarı kata çıkan bir asma merdiven vardı. Yukarıya çıkılırdı. Orada, iki küçük odanın önünde, ağaç parmaklıkları ve üstü örtülü bir ev sekisi avluya bakardı. Oldukça kalabalık ev halkı, kimi merdiven basamaklarında kimi de parmaklıklarına asma dalları sarılmış şekilde bu gece törenini seyrediyordu. Babamın ince uzun yüzü, odalardan sızan gaz lambaları ışığında biraz acılı, biraz mutlu ışımıştı. Bu tabanca atışları bittikten sonra, eski dolaplar ve yüklüklerle dolu, pencereleri Ankara Kalesi'ne bakan alt kattaki odaya girdiler, Orta Anadolu kilimleriyle örtülü sedir sekilerine yerleştiler. Avluya açılan kapının önünde korkan ve soran gözlerle kalakalmıştım. Anımsadığımca içeriden şen, oynak kadın kahkahaları ve bir anason kokusu geliyordu. Bir-iki kadeh rakı yuvarladılar kadın, erkek içeride. Ne oluyor ne bitiyor demeye kalmadan Ankara Kalesi'nin oralardan bir gümbürtüdür indi, geldi. Bu gümbürtüyle birlikte avludan içeriye kaçtım. Kendimi odanın en güvenli yerine, sedir sekisinin

yastıklar yağılmış köşesine, attım. Bu gümbürtüler art arda sürdü gitti. Tavanı alçak odamızda ise şenlik sürüyordu. Yavaş yavaş hem bu gümbürtülere alıştım hem de şenlik seslerinden, tatlı, sevinçli konuşmalardan yüreğime bir güvence geldi. Korkum geçti. Usulca pencereye yaklaştım, basma perdeyi araladım.

İlk gördüğüm, saat kulesine yakın Kale Camisi oldu. Şerefeleri soğuk ve karanlık ekim gecesinde soluk kandilleriyle ışımıştı. Bir şenlik, bir bayram gecesiydi. İclâl Hanım, yeniden beni sevgiyle kucakladı. “Cumhuriyet!.. Cumhuriyet!..” diye öptü, durdu.

Ne bu sözcüğün anlamını bilecek ne de olup bitenlerin önemini anlayacak bir yaştaydım. Ama olağanüstü bir şeyler oluyordu.

Korkunun ve ardı ardına küçük yüreğimi germiş duyguların verdiği yorgunlukla sedir sekisinin üzerinde uyuyakaldım. Sabah oldu. Uyandığımda, ev olağan yaşantısına dönmüştü. İclâl ve Şahver hanımlar gitmişlerdi. Babam erkenden uyanmış ve üç-beş adım ötemizdeki eski Ankara konağındaki odasına, işine gitmişti. Ekim sabanının serin avlusuna çıktım. Dut ağacı daha yaprak dökmemişti. En geç o yaprak döker güz süreminde. Ama asma yaprakları sararmıştı. Tek tük avluya düşüyor ve sabah çiyini damıtarak tatlı bir koku yayıyorlardı. Belki ne olup bittiğini o günlerde de bana anlatmışlardır. Unuttum. Çocukluk belleğimde kalan tabanca sesleri ve top gümbürtüleri, bir de “Cumhuriyet” sözcüğü. Ben o günün tarihini çok sonradan öğrendim. Ayları ve günleri bilmediğim, sadece sabah uyanışlarını, kuşluk güneşlerini, kapı önlerinin yıkandığı ikindileri ve ay ışığının kerpiç bahçe duvarlarından bir gök asması gibi sarktığı geceleri bilebilecek, duyabilecek bir yaştaydım. O gün 29 Ekim’di ve yıllardan 1923’tü. Cumhuriyet kurulmuştu. Top sesleri Ankara’dan Türkiye’ye ve yeryüzüne bunu bildiriyordu.

Akgün Sokağı’ndaki avlulu, iki katlı, üç küçük odalı, asma merdivenli, pencereleri Bent Deresi’ne ve Ankara Kalesi’ne ba-

kan o ev, metrekaresini toplasanız, bir Altındağ gecekonduyunun oturma alanını ancak kaplayacak o ev, hâlâ durmaktadır. Gittim, gördüm. Dış duvarlarını sarıya boyamışlar. Bahçe, taşlık duvarı kerpiçten. Avlu kapısı çok eskimiş. Bir elli yılın el izlerini saklayarak duruyor. Avlu duvarlarında gene asma dalları sarkıyor. Eğri büğrü kaldırım taşlarıyla döşenmiş o sokaktan indim. Kapısının önünde durdum. İtsem kapıyı, çocukluğumun taşılığı, asma çubuklarının duvarlara tırmandığı, kışlık yakacak için alınmış ince uzun yosunlu meşe dallarının bir kıyıya yığıldığı avlu karşıma çıkacak. Ne kapıyı ittim ne avluya girdim. Dut ağacını boşuna aradım. Kerpiç duvarların ardından aradım onu. Kurumuş olmalı. Kesmişlerdir. Birden asma dalından bir güz yaprağı düştü önüme. Bu asma dalı benimle yaşıt mıdır? Yaşıttır belki, belki benden kocadır. Ama ikimiz de Ankara toprağında büyüdük. Cumhuriyet’le büyüdüm ben. Bir asma dalı, bir dut ağacı gibi. Asma dalı yapraklarıyla süremlerin o güzel değişimini söyler; dut ağacı da dilsiz, suskun değildir, kurumadıkça, kesilmedikçe o da toprağın suyundan dokuduğu yapraklarıyla bozkır baharını, tozlu Ankara yazlarını ve ay ışıklı güz gecelerini anlatır durur. Bu ev ise elli yılın öküsunü anlatmaktadır bana. Bir değişimin olumlu olumsuz yaşamöyküsünü anlatmaktadır. Elimi tuttum ivedi, neden ki, Ankara hızla değişiyor. Erzurum Mahallesi, Kale Mahallesi, Hacı Doğan Mahallesi, Öksüzce Mahallesi, eski Ankara evlerini barındıran bu halk mahalleleri gibi eski sokağımızın, eski evimizin bulunduğu Hacı Bayram Mahallesi de kimi geniş, kimi dar sofalı, avlulu, taşlıklı, kerpiçli, taşlı, ağaçlı eski evleriyle yüklükleri, ocakları, sedir sekileri ve çocukları oyuna çağırın asma merdivenleriyle bir gün yerle bir olup gidecek. Yerlerinde dört, beş, sekiz katlı, demir, beton yığınlarıyla, elektrikli, havagazlı, kalori-ferli, sıcak sulu apartmanlar yükselecek.